

ПАМ'ЯТЬ, ЇЇ ВИДИ ТА РАЦІОНАЛЬНІ ПРИЙОМИ ЗАУЧУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

З самого народження дитина починає запам'ятовувати все, що відбувається навколо неї. Враження, які вона отримує відображаючи об'єктивну дійсність через свої органи чуття чи у процесі розумової діяльності, не зникають безслідно, вони фіксуються у мозку і зберігаються в ньому у вигляді образів, уявлень про об'єкти та явища, що сприймалися раніше. Можливо, дитина колись і забуде, що відбувалося з нею в дитинстві, але все це закріплюється в пам'яті людини, навіть якщо вона цього не згадує.

Людина не може ставитися байдуже до оточуючого світу, а всяка людська активність побудована на процесі пізнання, тобто відображенні в психіці особи реальної дійсності. Процес пізнання розпочинається з відчуттів та спостережень, щоб пройшовши стадії уявлень і пам'яті, перетвориться в мислення і завершення в процесах прийняття рішень та виконанні дій.

Процес запам'ятовування, збереження й наступного пригадування або упізнання того, що людина раніше сприймала, переживала чи робила, називається пам'яттю. Значення пам'яті в житті людини дуже велике. Абсолютно все, що ми знаємо, вміємо, є наслідок здатності мозку запам'ятовувати й зберігати в пам'яті образи, думки, пережиті почуття, рухи та їх системи.

Пам'ять зберігає нам знання, а без знань немислимі ні плідна діяльність, ні успішне навчання. Пам'ять є основою психічної діяльності людини і однією з цінних властивостей людського життя. У психології вона вважається одним з основних пізнавальних психічних процесів, оскільки пам'ять є своєрідною основою всякого пізнання.

Факти запам'ятовування, збереження, відтворення, пригадування, пізнання, забування та інші процеси давно були предметом пильного спостереження і вивчення науковців. Мабуть, серед "психологічних" понять тільки пам'яті вдалося пройти довгий шлях від античності до сучасності, залишаючи за собою ледь не центральне місце в більшості філософських систем і психологічних теорій. Без пам'яті неможливо зрозуміти основи формування поведінки, мислення, свідомості, підсвідомості. Тому, кожній людині необхідно якомога більше знати про свою пам'ять. "Без пам'яті, - писав С. Л. Рубінштейн, - ми були б істотами миттєвості. Наше минуле було б мертве для майбутнього. Сьогодні, у міру його протікання, безвозвратно зникало б у минулому".

Пам'ять лежить в основі здібностей людини, є умовою придбання знань, формування умінь і навиків. Без пам'яті неможливе нормальне функціонування. Завдяки пам'яті людина може досягти досить багато, її можна визначити, як здібність до здобуття, зберігання і відтворення життєвого досвіду. Всілякі інстинкти – природжені і придбані механізми поведінки є не що інше, як збережений, передаваний по спадку або такий, що набувається в процесі індивідуального життя досвід. Без постійного оновлення такого досвіду та його відтворення у відповідних умовах – живі організми не змогли б адаптуватися до швидко змінних подій життя. Не пам'ятаючи про те, що з ним було, організм просто не зміг би удосконалитися далі, оскільки, те що він набуває ні з чим було б порівнювати і все це безповоротно б втрачалось.

Зі вступом дитини до школи змінюється її соціальна ситуація розвитку. З'являються нові знайомства, встановлюються відносини між дитиною і колективом класу, між дитиною та учителем який її навчає. Початкова школа відіграє важливу роль у житті кожної людини. Саме в молодшому шкільному віці починається цілеспрямоване навчання й виховання, основним видом діяльності дитини стає навчальна діяльність, що відіграє вирішальну роль у формуванні й розвитку всіх її психічних властивостей і якостей. Дитина учиться, виховується та розвивається не тільки в початкових класах, але й в старших, і протягом всього життя. Тому можна сказати, що вчити і виховувати молодшого школяра – відповідальне завдання.

Пам'ять, як і всі інші психічні процеси, має характер діяльності. Чи запам'ятовує людина, чи згадує вона, а чи пригадує що-небудь, відтворює або визнає – завжди вона здійснює певну психічну діяльність.

У дітей шкільного віку особливо яскраво проявляється вплив інтересу на продуктивність запам'ятовування. Відомо, що багато хто з школярів неоднаково запам'ятовує і засвоює різні навчальні предмети. Пояснюються ці факти не різною пам'яттю учня, а різним інтересом до вивчених предметів. Педагогічна практика показує, що коли вчитель виховує в дітей інтерес до так званих нелюбимих предметів, запам'ятовування та засвоєння цих предметів учнями різко поліпшується.

Таким чином, характер пам'яті, її продуктивність пов'язані з особливостями особистості. Людина свідомо регулює процеси своєї пам'яті й керує ними, виходячи з тих цілей і завдань, які вона ставить у своїй діяльності.

Встановлено, що протягом молодшого шкільного віку відбуваються кардинальні зміни в мотиваційній структурі особистості дитини. Вони починаються з перебудови мотивів навчальної діяльності на основі інтенсивного формування пізнавальних інтересів дітей. Навчально - пізнавальні мотиви стануть провідними не лише в навчальній діяльності, а й всій життєдіяльності школяра.

У віці з 6 до 14 років у дітей активно розвивається механічна пам'ять. Трішки відстає у своєму розвитку логічна пам'ять. Молодші школярі починають володіти логічними прийомами запам'ятовування, а пам'ять розвивається в напрямі посилення свідомого управління і збільшення обсягу смислової, словесно-логічної пам'яті. Особливо актуальним є дослідження особливостей пам'яті в молодшому шкільному віці, оскільки її розвиток в цей віковий період полягає в зміні співвідношення мимовільного та довільного запам'ятовування, образної та сюжетної-логічної пам'яті. У молодшому шкільному віці значно підвищується здатність заучувати і відтворювати матеріал, зростає продуктивність його запам'ятовування.

На думку Д.Б. Ельконіна, свою провідну функцію та або інша діяльність здійснює найповніше в період, коли вона складається, формується. Молодший шкільний вік - це період найбільш інтенсивного формування навчальної діяльності. Усе, що пов'язане з грою, для школяра стає менш значущим, ніж те, що пов'язане з навчальною діяльністю. Навчальна діяльність стає провідним видом діяльності. На основі навчальної діяльності розвиваються основні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, розвиток внутрішнього плану дій, рефлексія, мотив досягнення успіху. Психічні процеси молодших школярів розвиваються інтенсивно, але нерівномірно. Під впливом

навчання починається перебудова всіх 4 пізнавальних процесів. Загальними характеристиками психічних процесів повинні стати довільність, продуктивність і стійкість.

Учні початкових класів засвоюють різні стратегії (прийоми), які допомагають запам'ятати матеріал. Найважливішими прийомами керування пам'яттю є повторення, організування матеріалу, семантичне оброблення інформації, створення мислених образів, пошук інформації в пам'яті. Важливим досягненням молодших школярів є вміння організувати необхідний для запам'ятовування матеріал. Якщо учні 1-2 класів зв'язують слова, вдаючись до простих асоціацій, враховують близькість їх розміщення у поданому списку, то учні 3-4 класів організують слова в групи за загальними ознаками (наприклад, яблуко, груша, виноград - це фрукти). Групуючи слова за категоріями, вони здатні запам'ятати і відтворити більше матеріалу, однак до 9-річного віку рідко використовують цю стратегію з власної ініціативи. Молодші школярі краще запам'ятовують незвичний матеріал, створюючи на його основі мислений образ. Учні 3-4 класів легше створювати такі образи, ніж першокласникам, їхні образи яскравіші, чіткіші, тому краще запам'ятовуються. Часто школярі, намагаючись розібрати слово за буквами, шукають у пам'яті правильні букви. Вони можуть знати, з якої літери починається слово, але їм потрібно перевірити кілька варіантів. У молодшому шкільному віці значно зростають здатність заучувати і відтворювати інформацію, продуктивність і міцність запам'ятовування навчального матеріалу. З часом підвищується точність упізнання збережених у пам'яті об'єктів. Розвитку пам'яті сприяє вивчення віршів, виконання завдань на спостереження, розповіді тощо.

У молодшому шкільному віці відбуваються інтенсивний розвиток довільної пам'яті, довільного запам'ятовування й відтворення. Але без спеціального керівництва розвиток пам'яті молодші школярі використовують тільки найпростіші способи довільного запам'ятовування і відтворення. Так у школярів II класу переважає оповідання з використанням готового плану дає нижчі результати, ніж просто повторювання. За даними А.Смирнова молодші школярі часто не знають таких прийомів заучування як смислове групування матеріалу, поділ тексту на частини. Для розвитку логічної пам'яті важливою є настанова вчитися зрозуміти (проаналізувати, порівняти, співвіднести, згрупувати) навчальний матеріал, а потім завчитися його.

Довільне запам'ятовування буває найбільш продуктивним тоді, коли запам'ятовуваний матеріал стає змістом їх активної діяльності, хоч ця діяльність немає спеціального мнемічного спрямування. Удосконалення пам'яті в молодшому шкільному віці зумовлене перш за все набуттям під час учбової діяльності різних методів і стратегій запам'ятовування, пов'язаних з організацією і обробкою матеріалу, який запам'ятовується. Але без роботи, направленої на формування таких методів, вони складаються стихійно і нерідко виявляються. Удосконалення пам'яті в молодшому шкільному віці зумовлене перш за все набуттям під час учбової діяльності різних методів і стратегій запам'ятовування, пов'язаних з організацією і обробкою матеріалу, який запам'ятовується. Але без спеціальної роботи, направленої на формування таких методів, вони складаються стихійно і нерідко виявляються непродуктивними. Здатність дітей молодшого шкільного віку до довільного запам'ятовування неоднакова протягом навчання в початковій школі і суттєво відрізняється у учнів I-II і III - IV класів. Так, для дітей 7-8 років "характерні ситуації, коли запам'ятати без застосування будь-яких засобів набагато простіше, ніж запам'ятати, усвідомлюючи і організуючи матеріал". Діти на запитання: "Як запам'ятав? Про що думав в процесі запам'ятовування? І т.д." - найчастіше відповідають: "Просто запам'ятав, і все". Це відображається на результативному боці пам'яті. Для молодших школярів простіше виконати настанову "запам'ятати", ніж настанову "запам'ятати з допомогою чогось".

Дослідженням пам'яті займалися багато психологів. Теоретичну базу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань дослідження механізмів пам'яті, процесів пам'яті молодших школярів - як здорових, так і розумово відсталих, особливостей пам'яті у молодшому шкільному віці, зокрема, найбільш повно ці проблеми висвітлені у роботах Венгера А.Л., Цукермана Г.А., Виготського Л.С., Гамезо М.В., Герасимової В.С., Орлової Л.М., Гуревича К.М., Доналдсона М., Єгорової Т.В., Житнікової Л.М., Кравцової Є.Є., Леонтьєва А.Н., Ляудіса В.Я., Овчарової Р.В., Дубровіної І.В., Чуприкової Н.І., Ельконіна Д.Б., Яковлевої Е.Л. та ряду інших психологів.

Список використаної літератури

1. Вікова та педагогічна психологія : Навч. Посіб./ О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін.- К.:Просвіта, 2001.- С.347-391.
2. Кочерга О., Васильєв О. Психічне здоров'я молодшого школяра//Бібліотека психолога. - 2003.- С.40-57.
3. Гіппенрейтер Ю.Б. Романов В.Я., Хрестоматія по загальній психології. Психологія пам'яті. - М.: Изд-во МГУ, 1980р. - 480с.
4. Крилов А.А., Манічева С.А., Практикум з загальної, експериментальної та прикладної психології. - СПб: Пітер, 2000р. - 89с.